

Neuporabljeni naboj

Pred Gradisom na Jesenicah so tisti junijski dan leta 1991 fantje po desetdnevnem usposabljanju brez pretirane volje v popolni vojaški opremi vstopali v avtobus. Nekateri z besedami, drugi z vprašljivimi pogledi spraševali, kam, za koliko časa?

Motor je zahrmel, za nami je ostala baza Gradis. Vedel sem, kam gremo, za koliko časa, pa ne.

»Misliš, da se bomo pobijali?« me je vprašal eden od fantov.

»Ne, ne,« doda drugi, »saj smo bratje.«

Sestava čete je bila res nacionalno pisana, a nekajdnevno usposabljanje je pokazalo, da smo enotni. Svojega praga ne damo!

»Kva pa ti prav'š?« me vpraša eden iz ozadja avtobusa. Vstanem, se obrnem proti fantom in odgovorim: »Upam, da smo vsi, tako JLA kot mi, toliko zreli, da se dogovorimo za mirno rešitev.«

Res sem upal. Dežne kaplje so polzele po steklu, spet je deževalo, tako kot večino minulih dni. Potegnil sem se vase, misli so mi tavale tja v spomine. Druga svetovna vojna mi je preprečila, da bi poznal deda in babico, oče je bil namreč vojna sirota. Stara mama in celotna mamina družina je izgubila dom. Požgali so ga tisti, ki so premalo vedeli o Osvobodilni fronti. Stara mati je bila borka-ilegalka. Tudi Vandota, ki je pisal knjige za mladi rod, bi lahko spoznal, saj sva sorodnika in rojena v isti hiši. Tako sem se zatopil v misli, da nisem opazil, da smo v Kranjski Gori zavili proti Vršiču. V Jasni so popravljali cesto in ustavili smo se nasproti spomenika Ivanu Krivcu. O, kolikokrat sem tu recitiral v času osnovnošolskih dni. Tudi njemu ni uspelo dočakati svobode. Nekaj ovinkov naprej je motor prenehal hrumeti. Ustavili smo se pred hotelom Erika. Čas v Eriki se je vlekel kot megla čez Vršič. Čakali smo, a nismo vedeli, kaj sploh čakamo. Postroji, alarmne vaje, razstavljanje in ponovno sestavljanje orožja ter predavanja so bili premalo, da občasno ne bi prihajalo do kresanja mnenj ali celo do sporov. Dogovor, da zamenjamo gornjesavsko četo v Ratečah, je odpihnil vsa nesoglasja. V oči se je prikradel strah, na obraze resnost in vsi

smo vedeli, da so stražnice (karavle) polne vojakov JLA. Psihični pritisk je bil za nekatere premočan, zato so ostali v Eriki.

Pot je bila kratka, a ravno toliko dolga, da sem razmišljal o ženini informaciji, da se sedemletna hči ponoči zbuja in v joku ponavlja »ubili mi bodo atija«. Prababica Fani ji je pripovedovala svoje izkušnje iz druge svetovne vojne. Fani je bila žena talca.

Nekdo me rahlo potreplja, misleč, da spim. Grega je, možakar, kakšnih deset let starejši od mene. Spoznala sva se v bazi Gradisa. Prišel nam je pomagat pri mobilizaciji in ostal z nami. Takrat še nisem vedel, da bova celotno obdobje vojne delovala skupaj.

V puškino cev sem vstavil naboj.

Položaj v Ratečah ni bil zavidljiv. Alpski vod, ki nam je prišel pomagat, je bil nameščen na kmetiji sredi vasi, večina vojakov v policijskem domu, nekaj, vključno s poveljstvom, pa na sedežu krajevne skupnosti. Vas pa tako rekoč obkoljena, mejna prehoda pod nadzorom JLA, karavle polne vojakov. Prihod Lončarjevega konvoja, tanka, samohodk in s helikopterjem pripeljani dodatni vojaki so le še okrepili njihov položaj.

Mejni prehod Rateče. Foto: Jani Kokalj. Arhiv OZVVS Zgornja Gorenjska.

Kar nekam nelagodno sem se počutil ob vprašanih fantov, zakaj konvoja ni nihče ustavil, a o tem ni bilo časa razglabljati.

Imeli smo samo osebno oborožitev. Dogovorili smo se, da sestavimo skupine treh do štirih fantov, se razpršimo po vasi in tako nekako naredimo vtis, da nas je veliko. Še ne dokončno oblikovan dogovor je prekinil domačin, poslan od oficirjev JLA, da se želijo z nami sestati v gostišču Šurc. Na pogovor sva šla midva z Gregom. Nisva vedela, kaj naju čaka, zato sva večji del poti molčala. Bilo me je strah, zavedajoč se, da od Martuljka do Rateč živijo moji sošolci, sorodniki, prijatelji, znanci. Pred vhodom sva se spogledala in preden sva vstopila, sem preveril, ali imam naboj v puškini cevi. Dva oficirja JLA sta sedela pri mizi v vogalu, oba sem na videz poznal, še iz časov, ko sem opravljal družbeno funkcijo, sodelovanje z JLA pa je bilo del mojih delovnih obveznosti. Lončar, takrat še nisem vedel, da je prav on pripeljal okrepitve, in Cestnik, ki je naslednji dan prestopil v TO. Še preden sva z Gregom sedla, sem bil odločen, da je treba pogovor peljati tako, da bo čim manj žrtev.

Pogovor in dogovor o nenapadanju sta nam omogočila dodatni čas za boljšo organiziranost, alpski vod je nadziral dogajanja na karavlah, z domačini smo uskladili, kje in kako postaviti barikade, ostrostrelce, mitraljezce na strateške točke, organizirali smo stražo. Z JLA smo se ves čas pogovarjali in dogovarjali, včasih tudi trikrat dnevno. Večinoma smo se sestajali v gostišču Šurc. Dobro sodelovanje s takratno milico kot tudi njihovo poznanstvo s komandirji karavel in oficirjema pa sta omogočila, da smo nekaj pogovorov opravili tudi na postaji milice v Kranjski Gori. Po navadi so bili s strani milice prisotni Plavček, Žemva in Lipovšček.

Pogovori so bili naporni in z Gregom sva stalno pazila, da ne bi prišlo do nepotrebnih konfliktov. Hkrati pa sva pripadnikom JLA ves čas dajala občutek, da so v slabem položaju. Vsak dan smo jim ukinili kakšno od storitev, najprej dostop do pošte, nato do trgovine, ostali so brez kruha in cigaret, nazadnje tudi brez elektrike in vode.

Po tem, ko smo dosegli dogovor, da zaposlenim v Italiji dovolijo prehajanje meje, sem bil prepričan, da nam bo uspelo zmagati, mogoče celo brez žrtev. Naš način in pristop nista bila vsem po godu. Nekateri so nas kritizirali, da smo premalo agresivni in neorganizirani. Zaradi nenapovedanega prihoda smo aretirali enega od pripadnikov TO in ga po krajšem pogovoru izpustili. Spet so sledila vprašanja fantov, zakaj in kako je Lončarjev konvoj sploh prišel do Rateč ter zakaj ga niso že prej ustavili.

Pogajanja so bila naporna. Prepričati poklicnega oficirja ali podoficirja, da odda osebno oborožitev in se z avtobusom napoti v zbirni center, je bila zahtevna naloga, a uspelo nam je, uspelo brez žrtev.

Na mejnih prehodih Rateče in Koren so zaplapolale slovenske zastave.

Iz puškine cevi sem vzel naboj, naboj, ki sem ga nosil v cevi puške celotno vojno za Slovenijo. Zmagali smo, zmagali smo vsi tisti, ki so stoletja hrepeneli, in tisti, ki smo bili takrat tam.

Z Gregom sva si segla v roke in v družbi alpskega voda zapustila dolino. Spet sem lahko k sebi stisnil hčer Katjušo, zavedajoč se, da smo iz te vojne v Ratečah izšli kot zmagovalci in da nihče ni izgubil tistega najdragocenejšega – življenja. Noben otrok ni ostal brez očeta, nobena mama brez sina, nobena žena brez moža ...

Prepričan sem, da bi tisti dan, če bi bil tam, Vandot drugače zapisal svojo pesem:

V sramoto zdaj žarite gore bele. (Vandot)

V ponos zdaj žarite gore bele. (Radinovič)

V sramoto našo gledate z višav. (Vandot)

V ponos naš gledate z višav. (Radinovič)